

משרד החינוך והתרבות
מינהל חברה ונוער
מחוז חיפה

המכון ללימודי השואה
ע"ש ח. אייבשיץ
נווה שאנן - חיפה

גדעון רפאל בן מיכאל
הוגה ויוזם הרעיון

נוער נאמן זיכרון השואה רציונאל התוכנית

על דעת רחמי שהורוני למחול,
עד באו הימים שאיימו מלסלוח,
נדרתי הנדר: לזכור את הכול,
לזכור – ודבר לא לשכוח.

אברהם שלונסקי

**"זכרו שניכם את אשר עשה לנו עמלק. זכרו הכול. אל תשכחו עד סוף ימיכם
והעבירו הלאה כצוואה קדושה לדורות הבאים שהגרמנים
הרגו, טבחו ורצחו אותנו"**

(מתוך צוואתו של אלחנן אלקס, מנהיג היודנראט בגטו קובנה)

**"למען ידעו דור אחרון, בנים יולדו,
יקומו ויספרו לבניהם".** [תהילים עח, ו].

נוער נאמן זיכרון השואה

המכון ללימודי השואה הוקם בשנת תשמ"ז-1987 ביוזמתו של מר יהושע אייבשיץ לזכר רעייתו חדווה ז"ל. זכיתי להיות אחד ממניחי היסוד להקמתו של המכון ולכווננו בדרכו החינוכית- לימודית. תחילה, במסגרת תפקידי כמנהל מינהל חברה ונוער במשרד החינוך במחוז חיפה, ועתה, כיו"ר הוועד המנהל של המכון ללימודי השואה.

המכון מקיים פעילויות בנושאים רבים כמו, ימי עיון לתלמידי בתי ספר וחיילי צה"ל, ספריית עיון (כ-6000 ספרים), ספריית ווידיאו, הכנת משלחות תלמידים לפולין, השתלמויות מורים, תיעוד עדותם של ניצולי שואה, תערוכות, סיוע לתלמידים בכתיבת עבודות וערבי עיון לציבור הרחב.

קהל היעד המרכזי של המכון הם תלמידים ובני נוער. במשך שנת לימודים משתתפים בימי העיון כ-9000 תלמידים.

למרות ש"אין הנחתום מעיד על עיסתו", אני יכול לומר, שהמכון זוכה לערכה ואהדה רבה על פעילותו ושליחותו החינוכית בהטמעת תודעת השואה בקרב בני נוער ומבוגרים. דפי המשוב שאנו מקבלים, מעידים על מידת שביעות רצון גבוהה מימי העיון. בתי הספר שבים ובאים למכון מדי שנה בשנה.

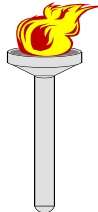
לידתו של רעיון

הקמת המסגרת החינוכית "נוער נאמן זיכרון השואה"

במסגרת תפקידי כמנהל מינהל חברה ונוער במשרד החינוך במחוז חיפה, עסקנו רבות בהקניית תודעת השואה ובאישור משלחות של בני נוער לפולין. אנשי העדות – הניצולים מהשואה במתן עדותם בפני תלמידים, היוו גורם חינוכי ערכי ורגשי חשוב בתהליך החינוכי.

ניצולי השואה, ממלאים תפקיד חשוב של אנשי עדות – "אוד מוצל מאש". הם מספרים לנו בצורה בלתי אמצעית את חיי הסבל, הגבורה האישית, והעמידה יהודית-רוחנית שחוו בשואה דרך סיפורם האישי. עתה, רבים מהניצולים הזדקנו וחלקם, לצערנו הרב – נפטרו.

שאלתי את עצמי, שאלה שהטרידה אותי מאד:

מי ימשיך להחזיק את לפיד העדות וזיכרון השואה?

זיכרון השואה היא חלק בלתי נפרד מזהותנו היהודית ומחרדות הקיום שלנו. כדי להמשיך ולהחזיק את לפיד העדות והזיכרון ולהיאבק בתופעת האנטישמיות והכחשת השואה, טבעי הדבר, שעלינו לרתום את בני הנוער למלא את החלל שנותר ולא תגרם לשאת באחריות על הנושאים הללו. בשנים האחרונות, אנו עדים לתופעה ברוכה: בני נוער רבים מתעניינים בשואה וזרם משלחות בני הנוער לפולין לא פוסק. העובדות הללו, האיצו בי ליזום פעילות ממוסדת, שבה נטפח, נקרב ונעודד בני נוער, שילמדו על השואה, שינסו להפיק לקחים, שימשיכו להחזיק במשא הכבד. כעין מרוץ שליחים אין סופי. לפיד שהוא פיקדון העובר מדור לדור.

למסגרת התנדבותית זו, נתתי את השם:

"נוער נאמן זיכרון השואה"

כדי להוציא את הרעיון מן הכוח אל הפועל, קיימתי שיחות מקדימות עם נתן כהן, מנהל המכון ללימודי השואה ומנחים ומפקחים במינהל חברה ונוער במשרד החינוך והתרבות- מחוז חיפה, האמונים מקצועית בהנחיית והפעלת תוכניות חינוכיות- ערכיות ושילוב פעילות התנדבותית – קהילתית במסגרות חינוכיות. עלי לציין שכול המשתתפים התלהבו והזדהו עם התוכנית. מטעם מינהל חברה ונוער מונתה מפקחת- רפראנטית, חנה לדרמן. בשלב זה, פניתי במסגרת תפקידי כמנהל מינהל חברה ונוער בחוזר מיוחד למנהלי בתי הספר ובו הצגתי את הרציונאל של התוכנית ובקשתי שיפנו באמצעות המחנכים לתלמידי כיתות ט, יסבירו להם את התוכנית ויבקשו מהם להתנדב. **הופתענו!** רבים מבני הנוער נאותו להתנדב. למפגש ההסברה הראשון שקיימנו במכון ללימודי השואה, הגיעו כ-200 תלמידים. במפגש ההסברה הראשון, הסברתי למשתתפים את רציונאל התוכנית וביקשתי שיישארו בתוכנית רק אותם תלמידים המזדהים עם התוכנית, ואכן הייתה נשירה ובמחזור התלמידים נשארו כ-150 תלמידים.

על-פי הניסיון החיובי שהצטבר, יש חשיבות רבה בשילוב מינהל חברה ונוער יחד עם המוסד להנחלת תודעת השואה המקבל על עצמו להרים ולשאת את תוכנית "נוער נאמן זיכרון השואה".

התוכנית התחילה בשנת הלימודים תש"ס – 2000 במחוז חיפה ועתה, לאחר שהתוכנית מתחילה להתבסס, נראה לי המועד המתאים להפיץ את הרעיון בקרב המכונים להנחלת תודעת השואה ולמחוזות משרד החינוך באמצעות מפקחי ומנחי מינהל חברה ונוער.

זיכרון השואה היא חלק בלתי נפרד מזהותנו היהודית ומחרדות הקיום שלנו. ב"מגילת העצמאות", המשמשת כמסמך המכונן של המדינה נכתב: **"השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים".**

המדינה קבעה יום זיכרון ממלכתי מיוחד - את יום השואה והגבורה, בו מתקיים ריטואל ממלכתי קבוע במוסדות ציבור, בבתי ספר, ב"יד ושם" ובכל כלי התקשורת.

הרבנות הראשית קבעה את "יום הקדיש הכללי" ביום צום עשרה בטבת. ביום זה אומרים "קדיש" לזכר הנספים שאין אנו יודעים את יום הירצחם.

בתיקון לחוק חינוך ממלכתי, נקבעו מטרות החינוך של מערכת החינוך במדינת ישראל. החוק כרך יחד את החינוך היהודי עם זיכרון השואה וכך נכתב בחוק במטרה 4: **"מטרות החינוך הממלכתי הן: ...ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה ולחנך לכבדם".**

בחברה הישראלית, התנהלו וויכוחים נוקבים בעת שהתנהל המשא ומתן לקבלת שילומים מגרמניה ובעת משפט קסטנר.

בעקבות משפט אייכמן, התחילה ההתעוררות וההתעניינות רבה בשואה, שגרם גם למתן לגיטימציה לניצולי השואה לספר את מה שעבר עליהם גם בכתב וגם בעל-פה.

הוקם מוסד "יד ושם" ומוסדות רבים נוספים ברחבי הארץ העוסקים בזיכרון, בתיעוד ובהנחלת זיכרון השואה. כך התחילה להתגבש זהות קולקטיבית נוספת. זיכרון השואה נהיה חלק בלתי נפרד מזהותנו היהודית.

שארית הפליטה-ניצולי השואה, אחרי למעלה מחמישים שנה לאחר השואה, היו ערים לעניין זה. במנשר שהוציאו הניצולים כקריאה לעולם כולו בעת נעילת הכנס הבינלאומי על "מורשת ניצולי השואה – ההשפעות האתיות והמוסריות לאנושות", שנערך בבקעת הקהילות ב"יד ושם" ביום ה', כט בניסן תשס"ב (11.4.02), הקריא עיתונאי והסופר צבי גיל את מנשר הניצולים. אביא קטע מהמנשר: **"אנחנו דור ניצולי השואה הולכים ומתמעטים. בעוד שנים לא רבות לא יהיה עוד על כדור הארץ אדם שיוכל להעיד: 'אני זוכר את מה שאירע בשואה'. יוותרו רק ספרי זיכרונות ומחקר, תמונות וסרטים, ועדויות ניצולים. או אז יהפוך זיכרון השואה מגורל כפוי, החתום בבשרנו ובנשמתנו, לייעוד היסטורי שעל האנושות ועל הדורות הבאים לשאת באחריות לצקת בו תוכן ומהות".**

תהליך ההבניה של מסגרת – "נוער נאמן זיכרון השואה"

הנושא יוצג בפני תלמידים כיתות ט, שיתנדבו להיות נאמני זיכרון השואה. במשך כארבע שנים, תיווצר מסגרת של תלמידים מתנדבים מכיתות ט עד יב. בכיתה ט מתחיל תהליך המודעות וההכשרה שימשך עד כיתה יב. אני מצפה, שהנאמנים, בהיותם בוגרים יותר, ימשיכו להחזיק את לפיד הזיכרון.

היעדים המרכזיים של תוכנית "נוער נאמן זיכרון השואה"

- בני הנוער, נאמני זיכרון השואה יהיו בעלי ידע בנושאים מגוונים בתחום השואה באמצעות תהליך לימוד והכשרה [קיימת תוכנית הכשרה מובנית].
- בני הנוער, נאמני זיכרון השואה יהיו מסוגלים להעביר את הידע אותו רכשו - בבתי הספר ובקהילה.
- הנאמנים ייזמו פעולות בקרב תלמידים ובני נוער ב"חקר" ו"אימוץ" קהילות שנכחדו בשואה.
- בכל שנה, הם יארגנו ימי זיכרון לקהילה שנכחדה בבתי הספר, בתנועות הנוער ובקהילה.
- כל אחד מבני הנוער, יראה עצמו כמעביר מסר, חונך לתלמידים צעירים ומשולב במסגרות חינוכיות וקהילתיות.
- יצא לאור עלון של "נוער נאמן זיכרון השואה".
- יוקם אתר אינטרנט שיופעל ויתוחזק ע"י הנאמנים.
- בני הנוער יעלו את נושא השואה באתרים הרלוונטיים ברשת האינטרנט במסגרת המאבק נגד מכחישי השואה ובאנטישמיות הגוברת והולכת.
- הנאמנים יהיו שותפים בארגון טקסי יום הזיכרון לשואה ולגבורה בבתי הספר ובישוב שבו הם גרים.
- הנאמנים יהיו מעורבים בטכסים "לכל איש יש שם".
- כותבים עבודות בנושא השואה.
- מתנדבים בספריית ביה"ס/בישוב לטיפוח מדור השואה בספרייה.

- שותפים בתיעוד ניצולים שעדיין חיים עמנו.
- כותבים מכתבים לחברים בנושא השואה.
- כותבים מאמרים לעיתון התלמידים של ביה"ס.
- כותבים מכתבים לעיתונות הארצית והמקומית ולמדור "קוראים כותבים" בנושאי שואה ואנטישמיות.
- שותפים ומעורבים בהקמת גרעין של בני נוער בבית הספר ובישוב. הגרעין יהווה תשתית לדור ההמשך של הנאמנים.
- בני הנוער ידווחו מעת לעת על התנסותם. ההתנסות תתועד.
- אנו מצפים, שבני הנוער ימשיכו בשליחותם גם בהיותם מבוגרים ובעלי משפחות.

נושאי הידע שיוקנו במסגרת ימי העיון ובלמידה עצמית של הנאמנים תהליך שיתרחש במשך מספר שנים:

מֵעֶבֶר לטכסי הזיכרון המתקיימים ביום השואה והגבורה ובעשירי בטבת – יום הקדיש הכללי ויציאה לימי עיון במכונים ללימודי השואה, כמעט שלא עוסקים בנושא השואה בבתי הספר. חוזר מנכ"ל משרד החינוך, מחייב ללמד את נושא השואה בחטיבה העליונה בהיקף של 30 שעות בלבד. לכן, יש חשיבות רבה בהכשרתם של אותם בני הנוער מתנדבים (מכתה ט' ומעלה), על מנת למלא את תרמיל הידע והערכים שלהם בנושאי השואה יהיה וניתן בידיהם כלים לעיון עצמי, כדי שיוכלו להתמודד עם "הים הגדול" של ספרים ועדויות בנושא השואה.

נושאי הידע שאני מציע לעסוק בהם:

- שנאת ישראל והאנטישמיות.
- עליית הנאציזם – עקרונות, אידיאולוגיה ותעמולה.
- שלטונו של היטלר והחקיקה האנטי יהודית • ליל הבדולח.
- מאגר תעודות ועדויות על רצח היהודים ו"הפתרון הסופי".
- גיאיות ההריגה, החיים בגטאות ובמחנות.
- "ועידת ואנזה" • ניסיונות טשטוש והסוואה.
- שלבי יסוד ברדיפות היהודים: פגיעה בהכנסה, החרמת רכוש וכספים, ניצול כוח.
- ההנהגה היהודית • המחטרות • המרידה בגטאות.
- קידוש השם וקידוש החיים • עמידה רוחנית ויהודית בשואה.
- צעדות המוות • השחרור ומחנות העקורים.
- ילדים בשואה • חסידי אומות העולם.
- יחס העולם לטרגדיה היהודית • חשבון הדמים • הכחשת שואה.
- כל מוסד להנחלת תודעת זיכרון השואה יקבע את מינון הנושאים שיש להקנות לנאמנים בהתייחס לתהליך ההכשרה, מספר המפגשים ולוח הזמנים של תהליך ההכשרה.

נוסף על הקניית הידע הנ"ל, אני ממליץ על דברים נוספים:

- יש להקנות לנאמנים, מתודות להעברת תכנים ותוכניות וארגון טכסי יום השואה במסגרת בית הספר והקהילה.
- בני הנוער יבקרו גם ב"יד ושם" ובמוזיאונים נוספים וכן יצפו בהצגה בנושא השואה.
- קיום סדנאות התנסות להעברת תכנים, תוכניות ומסרים.
- עידוד קריאה ועיון בספרים ובמאמרים נבחרים שיומלצו על-ידי האחראים על תהליך ההכשרה.
- הענקת תעודות לכל הנאמנים שהשתתפו בימי העיון והסדנאות [חיזוקים].

תגובות תלמידים

בכל שנה, אנו מקיימים סדנת פתיחה לבני הנוער החדשים שהצטרפו למסגרת. בסדנה, כל משתתף מסביר לחבריו את המניעים להצטרפותו למסגרת "נוער נאמן זיכרון השואה". הנה לקט אוטנטי של הדברים שנאמרו על-ידי תלמידים באחת הסדנאות:

תלמיד [עולה מחבר העמים]: "אני לא יודעת היסטוריה. אני רוצה לדעת על ההיסטוריה של עם ישראל, על השואה. לי במשפחה יש ניצולי שואה. סבתא שלי אימא שלי לא גרה בישראל. סיפרו לי דברים קשים. אני רוצה לראות סרטים. רוצה לדעת יותר חומר מעמיק. בהמשך – אני מבקשת להדריך צעירים יותר ולעסוק בנושא ההכחשה".

תלמיד: "רוצה לדעת יותר ממה שלומדים בבית"ס. זיכרון, הפקת לקחים. איך חברה יכולה להגיע להיות חברה נאצית? איך אנשים יכולים לקיים אידיאולוגיה כזאת?"

תלמיד: "ראיתי את סרט הנחשול. אני מסתכל קדימה. צריך לדעת מה קרה כדי שלא יקרה שוב. מה הם ההשלכות לעתיד. מפחיד אותי נושא ההכחשה".

תלמידה: "גרה בעתלית. כולם מכירים את כולם. ראיתי שכנים עם מספר על היד. אף פעם לא דיברו. לא ידעתי על המשפחה, ואני מרגישה שעכשיו הזמן לדעת".
"יש גם אנשים שאין להם ניצולי שואה במשפחה ובכל זאת הם צריכים לדעת. אנחנו צריכים להיות מעבירי מסר. להעביר הלאה".

תלמידה: סבתא ניצולת שואה. סבתא סגורה, לא מספרת. תמיד יש דמעות ובכי, אולי בגלל שזה סגור רציתי להיפתח ולהכיר פן שסבתא שלי מחביאה אצלה. סבתא שלי מספרת לי לאט לאט. אני מנסה כמה שיותר להבין. הייתי רוצה לשמוע עדויות של ניצולים ושכולם יקבלו רשות דבור גם אם זה כמה פעמים. אפשר שיהיו יותר פגישות.

תלמידה: כולם דברו על רקע משפחתי. לא הכרתי את סבא וסבתא שלי. רוצה לדעת איך בני אדם יכלו להרוג בני אדם. הסרט חיזק את המחשבה שלי, מה היה רע בנו כל כך ששנאו אותנו. איך יש טיפוסים כאלה ?

תלמידה: מחויבות של כל אחד מאיתנו – לדעת כמה שיותר. זה החלק שלנו בלהיות בעם היהודי. אני לא חושבת שלהיות בפולין זה מספיק. אותי מעניין – איך קרה, איך אפשר למנוע ? מעבר למחויבות לעצמי, אני חייבת למשפחה.

תלמיד: סבתא מצד אימא היא דומיננטית בנושא השואה. דווקא אני קיבלתי את הסיפורים ולא אימא שלי. באתי לשלב איך מתאימים הסיפורים להיסטוריה ולתהליכים שהתרחשו. אני רואה סיפורים של בני דור שלישי כמעבירי מסר ואני רוצה לדעת. למה דור שני הפסיק לשאול שאלות.

תלמיד: במשפחתי אין ניצולי שואה, אבל ברצוני לקבל יותר מאשר מידע כללי שאנחנו מקבלים בבית הספר. חשבתי שיש לעשות: להביא ולשכנע בני נוער שלא מעניין אותם, לקבל מידע על מקומות ההשמדה. הייתי רוצה להכין בכיתה פינה על השואה ולהביא מידע אולי גם לשכנע.

באתר האינטרנט של המכון ללימודי השואה, הוקם פורום דיון לנוער נאמן זיכרון השואה שכתובתו: WWW.SHOA.ORG.IL יש להיכנס לקבוצות הדיון.

השתלבות נאמני זיכרון השואה עם הניצולים - אנשי העדות

במכון ללימודי השואה, בימי העיון, מופיעים מעת לעת ניצולי שואה – אנשי עדות, המספרים לתלמידים את חוויותיהם האישיות. פעם בשנה מקיים המכון ללימודי השואה, ערב הערכה והוקרה לאנשי העדות. בטכס שהתקיים ב – 24.9.00 חשבנו, שמן הראוי לשלב את "נוער נאמן זיכרון השואה" בהתכנסות של ניצולים-אנשי העדות המופיעים בימי העיון בפני ציבור התלמידים. נציגם היה גם דובר בכנס. כנציג ממשיכי לפיד העדות והזיכרון, אמר הנער **תום אלכסנדרון** את הדברים הבאים:

אורחית נכבדית, צרכי טוב!

כמייצג את קבוצת נאמני השואה, אני מברך אתכם היום בברכת שנה טובה ומוצלחת.

מזה כשנתיים אנו חברי הקבוצה ואנוכי מקימי ומייסדי פורום הזיכרון, עושים את מרב המאמצים ללמוד וללמד את הנוער החיפאי את ערכי השואה והשלכותיה. הקבוצה מורכבת מבני נוער עולים ובני הארץ, בני כל העדות, אשר לקחו על עצמם את תפקיד נושאי הדגל בשימור השואה על כל נושאה. מי כמותכם הניצולים מכיר את העובדות המצמררות, וכשאנו נפגשים ושומעים ממקור

ראשון את העדויות, אנו משתדלים בכל מאודנו לספוג ולקלוט כמה שיותר למען
נוכל להעביר את העובדות לאחרים למטרה
הנעלה של "לזכור ולא לשכוח". מובן, שאין ביכולתנו לנחם אתכם הניצולים, אך
בהחלט יכולים ורוצים אנו לתקן לכם מעט נחת בעצם הידיעה שגם הנוער רוצה
לדעת ולזכור על אף פער הדורות.

אסיים בברכת שנה טובה ואריכות ימים.

תוט אאכסנרן

בשנתיים האחרונות, עינתי בעדויות רבות. בספר הזיכרון לקהילת מוסטי-
ויאלקה, מצאתי את שירו של אברהם אקנר. יש לנו חוב גדול לנספיי השואה
והוא: לזכור - ולא לשכוח, לזכור - ולא לסלוח, לכן חשבתי שמן הראוי להביאו
בחוברת זו.

אברהם אקנר: "אנו חבים לכם"

אנו חבים לכם מצבה –
לא משיש ולא מגזית,
לא באותיות זהב חרותה
וגם לא יבער בה לפיד.
לא הובלנו אֶתְכֶם לקבר ישראל
ולא השתטחנו עליו בחודש אלול,
מקום קבורתכם לא נודע –
ייסורינו הם בלי גבול.

את קברותיכם לא פקדנו,
לא אמרנו קדיש-יתום.
ימי שבעה לא ישבנו –
אי הקבר ואי המקום?
טמנו אתכם בתוך גופינו הפצועים,
עמוק בליבותינו חרוטה הדמות.
צער ויגון מלווים דרכינו,
אבלנו מתמיד – וכל יום התייחדות.

לא הקימונו לכם מצבה,
לא משיש ולא מגזית,
רק מדמעות שקפאו בעינינו
יוקדת בלבנו אש התמיד.

נתן כהן, מנהל המכון ללימודי השואה בחיפה ומפקחים ומנחים במינהל חברה ונוער במחוז חיפה, ישמחו לסייע במתן עצה והדרכה בהפעלת מסגרת נוער נאמן זיכרון השואה.

קבוצה נאמנה

אדוארד רפאל בן מיכאל

יו"ר הוועד המנהל

המכון ללימודי השואה ע"ש ח. אייבשיץ-חיפה
הוגה ויוזם התוכנית